

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาในงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด
AN ANALYTICAL STUDY OF PHILOSOPHY IN FUNERALS
OF BUDDHISTS IN ROI ET PROVINCE

พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร (ต๋มม่วง)¹, พระครูภาวนาโพธิคุณ²,
จรัส ลีกา³, พระมหาประทีป อภิวิฑูโน⁴ และ พระมหาจณกมล อภิตโน (เป็นสุข)⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย⁴

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง⁵

Phrakhrupalad Rangsan Khunsaro (Tummuang)¹, Phrakhru Bhavanabodhikun²,

Jaras Leeka³, PhramahaPrateep Abhivaddhano⁴

and Phramaha Jinkamol Abhitano (Pensuk)⁴

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand^{1,2,3}

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus⁴

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus⁵

Corresponding Author, Email: dr.pang2505@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการจัดงานศพของชาวพุทธภาคอีสาน 2) เพื่อศึกษาการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 รูป / คน วิเคราะห์ข้อมูลแบบวิธีพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดพิธีศพของชาวอีสานเป็นการทำตามประเพณีที่ได้ถือปฏิบัติกันมา เช่น การอาบน้ำศพ

* ได้รับบทความ: 18 กรกฎาคม 2564; แก้ไขบทความ: 14 ธันวาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2564

แต่งตัวให้ศพ และมัดตราสัง และนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีบังสุกุลแล้วจึงบรรจุศพ และจะตั้งศพไว้เพื่อบำเพ็ญกุศล จึงนำศพไปเผา และไม่นิยมอาบนํ้าศพและเผาศพที่ตายโหง ศพตายท้องกลม และศพทารก จะใช้วิธีการฝังดิน

2. การจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด ยึดคติความเชื่อตามประเพณีภาคอีสานไม่นิยมอาบนํ้า และเผาศพที่ตายโหง ตายท้องกลม จะใช้วิธีฝังดิน ส่วนการเก็บศพนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของญาติผู้ตายแต่ไม่เกิน 3 วัน เพราะไม่มีญาติกันเอาไว้เพียงปูขาว ยาสูบปูรองพื้นโลง ปัจจุบันจะเก็บศพด้วยโลงเย็นจึงเก็บไว้นานเพื่อรอญาติที่อยู่ไกลได้มาร่วมงานศพ

3. แนวคิดปรัชญา มีดังนี้ 1) พุทธอภิปรัชญา มีจะปรากฏในบทสวดมาติกา อภิธรรม ซึ่งเป็นการสาธยายถึงจิต เจตสิก รูป นิพพาน 2) พุทธญาณวิทยา เกิดจากการนำเอาสิ่งที่ได้จากการฟังเทศน์แล้วนำไปพิจารณาจนเกิดเป็นองค์ความรู้ และพิจารณาคติธรรมที่ได้นั้นอย่างต่อเนื่อง 3) พุทธจริยศาสตร์ ได้แก่ ศิล คนไปร่วมงานศพจะได้รับศีลเพื่อสำรวมกายวาจา กุศลกรรมบถ 10 เป็นการสำรวมกาย วาจา ใจ และการพัฒนาปัญญาด้วยการนำเอาคติธรรมที่ได้จากเข้าร่วมงานศพไปใช้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

คำสำคัญ: ปรัชญา; งานศพ; ชาวพุทธ

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the funeral arrangements of Buddhists in the Isan region; 2) to study the funeral arrangements of Buddhists in Roi Et Province; 3) to analyze the philosophy of funeral arrangements of Buddhists in Roi Et Province. This study was a qualitative research conducted by studying the information from the Tipitaka, documents and related research. There were 25 key informants. The obtained data were analyzed by descriptive analysis method based on inductive method.

The research results were as follows:

1) The funeral rites of Isan people are based on traditions that have been practiced, such as bathing the corpse, dressing for the corpse and tying the ceremonial seal, and inviting monks to perform the requiem ceremony and then filling the body. Also, the body is set for merit making, and bring the body to cremation. Bathing the body and cremating the dead bodies from accidents, death during pregnancy or infant bodies are

not practiced but for these, the method of burial is used.

2) Funeral arrangements for Buddhists in Roi Et Province adhere to the beliefs according to the traditions of the northeastern region. Bathing and cremation of the dead bodies from accidents, death during pregnancy or infant bodies are not conducted, the method of burial is used. Keeping the body depends on the status of the relatives, but not more than 3 days, because there is no anti-rotting drug, only lime and tobacco coffin flooring. Nowadays, the bodies are kept in cold coffins, so they are kept for a long time to wait for distant relatives to attend the funeral.

3) Philosophy concepts are as follows: 1) Buddhist metaphysics appears in the chant of Matika-Abhidhamma, which is a recitation of the mind, Cetasika, R ūpa, Nibb āna; 2) Buddhist epistemology arises from taking what has been obtained from listening to the sermon and taking it into consideration until it becomes a body of knowledge and continually contemplate the dhamma that has been obtained; 3) Buddhist ethics, namely the precepts, people attending funerals will receive precepts for the reconciliation of the body and speech; Kusala-Kammapha 10, which is the reconciliation of the body, speech, and mind, and the development of wisdom by adopting the morals gained from attending the funeral to live with negligence in accordance with the Middle Path Principle.

Keywords: Philosophy; Funerals; Buddhists

บทนำ

ดินแดนอีสานเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรม และประเพณีที่มีความหลากหลายรวมถึงมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเองโดยมีพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลาลักษณะนิสัยให้เป็นคนมีความอ่อนน้อม ถ่อมตน และมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่นจนเป็นสังคมแห่งการพึ่งพา และวิถีชีวิตของคนอีสานยังมีความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีวิญญูณบรรพบุรุษหรือผีบ้านผีเรือน และผีตาแฮก เป็นต้น คนอีสานจะให้ความเคารพด้วยการกราบไหว้บูชา และการเซ่นไหว้ด้วยอาหารหวานคาวตามประเพณีนิยมที่ได้รับการสืบทอดกันมา รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัด และยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย (จรัส ลีกา และคณะ, 2563 : 141) นอกจากนี้ วัฒนธรรมอีสานยังมีปรัศนาธรรมที่ส่งผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพของชาวพุทธในสังคมไทย

การตายของชีวิตเป็นภัยทางธรรมชาติที่คุกคามสิ่งที่มีชีวิตโดยทั่วไปอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เป็นกฎแห่งธรรมชาติสากล ไม่ว่าคุณจะเป็นคนชนชาติใด เชื้อชาติใด นับถือศาสนาใด ลัทธิใด หรือไม่นับศาสนา หรือลัทธิใดๆก็ตาม ความตายมีในท่านทุกคน เพราะชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจะหลีกเลี่ยงได้แต่ในขณะเดียวกัน ความตายก็เป็นของธรรมดา เป็นเรื่องธรรมดาสำหรับกฎธรรมชาติคือ กฎแห่งความจริงขั้นพื้นฐานที่ทุกคนในโลกนี้ยอมรับและปฏิเสธไม่ได้ว่า จะต้องตายเหมือนกันหมดทุกคน เพราะจากประสบการณ์ที่ทุกคนได้เห็นและรับรู้มาคือ ทุกคนที่เกิดมาสู่โลกนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่าไม่มีใครเลยในโลกนี้จะไม่ตาย ไม่มีสูตรหรือทฤษฎีใดที่จะมาหักล้างความจริงอันนี้ได้ กฎความจริงในข้อนี้ไม่ว่าจะเป็นคนสามัญชนธรรมดา นักปราชญ์ ผู้รอบรู้ หรือแม้แต่ผู้โง่เขลาเบาปัญญา ต่างก็รู้ความจริงในข้อนี้เสมอเหมือนกันหมดทุกคนว่า มันเป็นกฎของธรรมชาติ เป็นลักษณะอันเด่นชัดอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่กล่าวว่า เพราะมันไม่เที่ยง จึงเป็นทุกข์ ไม่มีความจริงยั่งยืน ไม่อาจที่จะตั้งอยู่ได้นานจะสูญสลายไปสู่สภาวะธาตุเดิมของมันคือไม่มีตัวตนต่อไป

เราจะเข้าใจชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนาได้ชัดเจน ถ้าเริ่มต้นจากเรื่องของ “อิทัปปัจจยตา (ปฏิจจสมุปบาท)” คือ กฎแห่งการเกิดและการดับของสิ่งทั้งหลายที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิด ชีวิตจึงมีได้ เพราะเหตุปัจจัยดับไป ชีวิตจึงดับ (ตาย) เหตุปัจจัยที่ใกล้ชิดของชีวิตก็คือเรื่องของ ชันธ์ 5 ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้แก่เรื่องของสิ่งที่ป็นรูปธรรม และสิ่งที่ป็นนามธรรม หรือที่เราเข้าใจกันง่าย ๆ ว่า กายกับจิต ส่วนประกอบเหล่านี้เอง แต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยอันเป็นที่มาของมันอีกทีหนึ่ง ชีวิตเป็นกระบวนการที่ส่วนต่างๆ มาสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกัน ถ้าส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนที่มาประกอบกันเข้านั้นหายไป สิ่งที่ยิงอาศัยส่วนเหล่านั้นเป็นอยู่ ก็หายไปด้วย ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น กฎแห่งความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันของกระบวนการชีวิตนี้ มีคุณสมบัติที่อาจถือว่าเป็นสังขธรรมอยู่ 3 ประการ เรียกว่า ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ คือในเมื่อการมีชีวิตอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งแต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยมาจากสิ่งอื่นอีกทีหนึ่ง (วิ.ม. (ไทย) 4 /1/ 1-3.)

ชีวิตจึงมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) คำว่า “ไม่เที่ยง” ในความหมายของพุทธศาสนา นอกจากจะบ่งนัยว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังหมายถึงการไม่สามารถกำหนดหรือบังคับให้เป็นไปตามอำนาจของผู้เป็นเจ้าของชีวิตนั้นด้วย (อนัตตา) และความเปลี่ยนแปลงก็ดี การไม่สามารถบังคับหรือควบคุมให้เป็นไปได้ตามใจของผู้เป็นเจ้าของก็ดี เช่น ไม่อยากให้แก่ มันก็ไม่อยากสูญเสีย มันก็สูญเสีย ไม่อยากตาย มันก็ตาย ฯลฯ แม้จะเป็นกฎธรรมชาติ แต่ก็เป็นสิ่งที่รับได้ยาก ทนได้ยาก บิบบั่น ฯลฯ นั่นคือ เป็นทุกข์ (ทุกขัง) กฎสากลอันนี้พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและเปิดเผยแก่ชาวโลก พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสร้างกฎนี้ แต่ทรงเป็นผู้ค้นพบเท่านั้น แต่มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย มีวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ มากมายพัฒนาเกิดขึ้น โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย มีการวิวัฒนาการเกิดขึ้นในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายมากมายจนเกิดความสับสน โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน ในแต่ละภูมิภาค และในสถานที่ต่างๆ มีพิธีกรรมการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เนื่องมาจากการนับถือและความเชื่อที่แตกต่าง

กันไปและประเพณีที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา มีความแตกต่างกัน จนบางทีเกิดความขัดแย้ง และสับสนไม่เป็นเอกภาพ

ในเมื่อเราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการเกิดและการตายเป็นของคู่กัน พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์มีการเกิดเป็นเบื้องต้นและมีความตายเป็นที่สุด ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า ทหรา จ มหนตา จ เย พาลา เย จ ปณฺธิตา สพฺเพ มจฺจุสฺส ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนา ฯ คนหนุ่ม คนแก่ คนโง่ คนฉลาด ย่อมไปสู่อำนาจแห่งความตาย มีความตายเป็นเบื้องหน้าด้วยกันทั้งนั้น (เสฐียร โกเศศ, 2551 : 109) และ “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรค มีแต่จะทรุดโทรมลงไป ร่างกายที่เฒ่าเปื่อยนี้ก็จะแตกดับไป เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด” (ขุ.ธ., 25 / 148, / 78) จะเห็นได้ว่า ความตายถือว่าเป็นความจริงอย่างหนึ่งที่มนุษย์จะพึงประสบ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นแล้วมนุษย์โดยทั่วไปจะต้องดำเนินการกับศพในลักษณะที่แตกต่างกัน การปฏิบัติต่อชีวิตภายหลังการตายหรือต่อศพของผู้เป็นญาติ ผู้มีอุปการคุณ หรือของใครก็ได้แล้วแต่พิธีศพเริ่มซับซ้อนมีขั้นตอนมากขึ้นตามความเจริญของสังคมแต่ละขั้นตอนพิธีจะมีความหมายและความเชื่อพวกญาติมิตรจะเข้ามาเกี่ยวข้องและเป็นธุระในการดำเนินการในพิธีต่างๆ ของการจัดงานศพในสมัยก่อนที่สถานพยาบาลมีน้อยผู้ป่วยจะนอนรักษาตัวอยู่ที่บ้าน ซึ่งต่างจากปัจจุบันเพราะตามวิถีชีวิตของคนไทยที่อิงอาศัยคติธรรมในทางศาสนา เหตุที่ว่าบรรพบุรุษไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาแบบการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายจึงแฝงไว้ด้วยหลักธรรม ปรีชาธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นชีวิตภายหลังการตาย ดูเหมือนว่าปรีชาธรรมทางศาสนา จะมีความสำคัญแก่บุคคลผู้อยู่เบื้องหลังเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อผู้ตาย ล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์ทั้งสิ้น แต่แฝงอยู่ในรูปแบบปรีชาธรรมหรือคติธรรม ผู้ที่ไปร่วมพิธีในงานศพมักจะมีข้อสงสัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติ และขั้นตอนของพิธีกรรมที่สลับซับซ้อนและแฝงไว้ด้วยปรีชาธรรมที่ยากจะเข้าใจ ซึ่งแตกต่างจากการเกิดโดยประการทั้งปวง อันปรีชาธรรมนี้แหละเมื่อศึกษาแล้วจะมีความเป็นปรีชาญาณในตัวอย่างชัดเจน ในที่นี้ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า ปรีชาญาณให้มีความหมายครอบคลุมในตัวของคำว่าปรีชาธรรม

ผลการวิจัยที่ได้จะนำไปสู่การทำให้ชาวพุทธโดยทั่วไปได้มองเห็นคุณค่าของการจัดงานศพที่บรรพบุรุษของชาวพุทธไม่ว่าจะอยู่ท้องถิ่นหรือภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยได้เข้าใจในหลักของความเชื่อและความหมาย ของขั้นตอนที่ทำพิธีเกี่ยวกับงานศพ เพราะจะได้รักษาความตั้งใจที่บรรพบุรุษของเราได้ซ่อนหลักของความเชื่อไว้ในการจัดพิธีงานศพให้คงอยู่ต่อไปไม่ให้สูญหายไปจากการที่ปฏิบัติตาม ๆ กันมาโดยไม่ได้เข้าใจหลักความเชื่อที่แฝงเป็นปรีชาธรรมในการจัดงานศพเลย เพราะฉะนั้นผมจึงต้องการที่ให้ชาวในสังคมไทยได้เข้าใจถึงปรีชาธรรมเกี่ยวกับการจัดการพิธีงานศพในสังคมไทยได้อย่างถูกต้องและเห็นคุณค่าของปรีชาธรรมได้อย่างแท้จริง ชาวพุทธก็จะได้นำหลักธรรมต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในพิธีงานศพจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในปรีชาธรรมที่ซ่อนไว้นั้นสอนให้เรานั้น มีชีวิตเป็นอยู่โดยไม่ประมาท พร้อมทั้งมีสติ ระลึกรู้เสมอว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องที่อยู่

กับเราทุกคนไม่มีใครที่จะสามารถล่วงพ้นไปได้ ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็กหรือชรา จะป่วยหรือไม่ป่วยก็ตายได้ ดังนั้นทุกคนก็จะก้าวเดินไปสู่จุดหมายเดียวกันทั้งหมดไม่ว่าจะรวย จะจน แคไหน บทสรุปของชีวิตทุกคนก็ต้องตาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีความหมายไปเสียแล้ว เมื่อเราตระหนักได้เช่นนี้ ก็จะได้รับขนขวายทำความดี โดยการให้ทาน รักษาศีล เจริญสมาธิ เพื่อบรมจิตให้สะอาดบริสุทธิ์เท่าที่จะทำได้ตามการประพฤติปฏิบัติของแต่ละคน เพราะเมื่อเราละจากโลกนี้ไปแล้วมีแต่บาปบุญเท่านั้นที่จะติดตามเราข้ามภพข้ามชาติได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาในการจัดงานกรรมงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งต้องการที่จะให้พุทธบริษัทได้รู้ได้เข้าใจในความหมายของปรัชญาเกี่ยวกับพิธีจัดการงานศพได้อย่างถูกต้องว่า แต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น มีอะไรบ้าง และแต่ละขั้นตอนนั้นได้แฝงแนวคิดปรัชญาอะไรบ้าง เพื่อที่จะให้พุทธบริษัทได้เข้าถึงแก่นแท้ของการจัดการงานศพ และความหมายที่แท้จริง ไม่ใช่สักแต่ทำตาม ๆ กันมา โดยไม่ได้รู้ความหมายต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในขั้นตอนต่าง ๆ ในจัดการงานศพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดงานศพของชาวพุทธภาคอีสาน
2. เพื่อศึกษาการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาในการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจาก การสังเกต แบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก

2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวน 25 รูป / คน ประกอบด้วย 1) พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป 2) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน 3) สัปเหร่อ จำนวน 5 คน 4) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน 5) มัคคทายก จำนวน 5 คน

3. การสร้างเครื่อง และการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายวิดีโอ ส่วนการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสร้างแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนในการการสร้างเครื่องมือ และการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อ วัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาในการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด

เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.2) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ 1 มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

3.3) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

3.4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านพิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม

3.5) เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนนำไปเก็บข้อมูล

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

4.1) นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีผู้พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และหมักคทายก เพื่อขออนุญาต เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในการสัมภาษณ์เชิงลึก

4.2) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.3) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอนเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัว และเตรียมเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล 4.4) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และบุคคลอื่น ๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทปจดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

5) การตรวจสอบตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้า โดยการนำเอาข้อมูลที่ตรงกันมาการแปลความ การตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. การจัดงานศพของชาวพุทธภาคอีสาน สรุปได้ว่า พิธีศพของชาวอีสานมีวิธีการต่อการจัดงานศพตามประเพณีที่ทำสืบต่อกันมาคือ เมื่อมีคนตายลงญาติจะต้องอาบน้ำศพ แต่งตัวให้ศพ และมัดตราสังตามประเพณี จากนั้นนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาด้วยการชกอนิจจาซึ่งเหมือนกับพิธีบังสุกุลของภาคกลาง ระหว่างนั้นต้องหาไม้มาทำโลงศพ ต้องทำพิธีเซ่นโลงด้วยเครื่องเลี้ยงผี เป็นต้น ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมาของคนอีสาน แต่ขั้นตอนบางอย่างอาจมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ส่วนการรักษาศพตามประเพณีของคนอีสานในสมัยก่อนไม่นิยมเก็บศพไว้บ้านนาน เพราะจะทำให้ศพเน่าส่งกลิ่นเหม็นเนื่องจากในสมัยนั้นไม่มียาฉีดกันเน่า

น้ำแข็งก็ไม่มี ชาวบ้านจึงใช้แต่ปูนขาว และยาสูบรองศพ หรือโพรยไว้ข้างศพ ถ้าหาหมอนต์ได้ก็ขอให้หมอนต์มาเป่ามนต์กันเน่าให้ คนที่ฐานะดีอาจเก็บศพไว้สามวันหรือห้าวัน ซึ่งถ้าเก็บไว้นานถึงขนาดนี้ กลิ่นศพจะแรงขึ้นตามลำดับ ทนกันแทบไม่ไหว แต่ชาวบ้านก็ไปช่วยงานกันเต็มบ้าน เพราะเห็นแก่คนตายหรือเจ้าภาพ ส่วนคนจนอาจเก็บศพไว้ที่บ้านพอให้ข้ามคืน เสร็จแล้วยกศพไปป่าผีหลอกหรือป่าช้าก็จะเผาเลย สำหรับคนที่ตายเป็นผีตายโหง หรือผีตายทั้งกลม และเป็นผีทารก คนอีสานไม่นิยมเผา ผีทารกใส่ลงหม้อฝังดินได้เลย ส่วนผีตายโหงกับผีตายทั้งกลมจะฝังดินไว้นานนับสิบปีถึงจะขุดขึ้นมาเผา เชื่อว่าถ้าเผาแล้ว ลูกหลานอาจตายด้วยเหตุเดียวกัน ในระหว่างที่เก็บศพไว้ที่บ้าน จะมีการ “จันเรือนดี” คือ ชาวบ้านจะมาอยู่เป็นเพื่อนเจ้าของบ้าน แต่สำหรับคนยากคนจน อาจทำงานเรือนดีเพียงคืนเดียว ทั้งนี้สุดแท้แล้วแต่เจ้าภาพหรือญาติผู้ตาย เมื่อเผาศพเสร็จแล้ว ก็จะต้องเก็บกระดูก มีขั้นตอนไม่แตกต่างจากภาคกลางมากนัก ต้องนิมนต์พระสงฆ์ไปชักอนิจจา ใช้ไม้เขี่ยกระดูกให้เป็นรูปคน หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกก่อน แล้วเช่นไหว้ เวลาเขี่ยกระดูกต้องระมัดระวังไม่ให้สัมผัสกระดูก เชื่อว่าถ้าโดนเข้าไปจะกลายเป็นคนมีอีรอน ปลุกอะไรไม่ขึ้น หลังจากนั้น ใช้ไม้เขี่ยกระดูกให้เป็นรูปคน หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก เช่นไหว้อีกครั้ง แล้วเอากระดูกใส่หม้อดินนำไปฝากไว้ที่วัด โดยส่วนใหญ่จะเอาหม้อดินนั้นฝังดิน นำเสาต้นเล็กๆ ปักตรงที่วางหม้อ ให้เสาโผล่พ้นดินสูงประมาณเอว บางคนก็นำหม้อดินนี้ไปฝากพระสงฆ์ที่สนิท พระท่านก็เก็บไว้บนกุฏิบ้าง เก็บไปบนศาลาวัดบ้าง นานไปหาญาติไม่พบ พระท่านก็เอาไปวางไว้ตามโคนต้นโพธิ์หรือฝังดินให้ สำหรับเจ้าถ่าน และกระดูกส่วนอื่นที่ไม่ต้องการก็นำฝังดิน เวลาฝังต้องเอาด้ายขาวโยงจากกันหลุม ให้โผล่พ้นขึ้นมาเหมือนกับการฝังศพ บางคนนำไม้ไผ่ปักบนหลุม หรือนำธงที่ทำด้วยกระดาษปักติดไว้ด้วยเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้จำง่ายขึ้น

2. การจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า ความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบพบเจออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ช้าก็เร็ว และอย่างน้อยถึงไม่เกิดขึ้นกับตัวเองก็คนในชุมชน และคนในครอบครัว ดังนั้นเมื่อบุคคลในครอบครัวใดตายลง ก็เป็นหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวนั้นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดงานศพตามพิธีกรรมทางความเชื่อทางศาสนาที่ถือปฏิบัติกันมา และมีความสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของพิธีกรรมของภาคอีสานโดยทั่วไป การจัดงานศพแบบดั้งเดิมไม่มีความซับซ้อนหรือพิธีรีตองมากนัก แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมการจัดงานศพได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากเพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นการเก็บศพไว้เพื่อบำเพ็ญกุศล ในสมัยก่อนไม่นิยมเก็บไว้หลายวันเพราะกลัวว่าศพจะเน่าและส่งกลิ่นเหม็นเพราะไม่มีโรงเย็นเหมือนปัจจุบัน ในสมัยก่อนจะใช้แค่น้ำปูนขาวโรย และใช้ยาเส้นปูพื้นกันกลิ่นเหม็น จึงเก็บไว้ไม่เกิน 3 วัน จึงเผา แต่ปัจจุบันมีโรงเย็นสามารถตั้งบำเพ็ญกุศลศพได้หลายวันเพื่อรอลูกหลาน และญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่นมาร่วมงานซึ่งตามประเพณีนิยมจะเก็บไว้ 7 วัน จึงนำศพไปเผา ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัวของผู้ตายด้วย

3. การวิเคราะห์ปรัชญาการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า พิธีกรรมที่มีอยู่ในการจัดการศพแฝงด้วยภูมิปัญญาของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน โดยในอดีตผู้เฒ่า

ผู้แก่จะมีวิธีในการสอนลูกหลานที่ได้ประมวลมาจากหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาโดยอาศัยความเชื่อของผู้ที่นับถือแผ่มาในรูปพิธีกรรมความเชื่อ เพื่อใช้ในการสอนให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเป็นแนวทางในการนำไปประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งความดี แต่ในปัจจุบันปริศนาธรรมหรือภูมิปัญญาของชาวอีสานได้เลือนหายไปและสูญหายไปเป็นจำนวนมาก อันเกิดด้วยเหตุหลายประการ โดยเฉพาะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนรุ่นใหม่ ที่สำคัญไม่มีใครสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเพราะถือว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็น ปริศนาปริศนาธรรม สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวอีสานได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาตลอดยาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันสนองความต้องการความเชื่อถือและข้อปฏิบัติอื่นๆ ที่มีมาในหมู่ชาวอีสาน จนพัฒนาถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระเบียบการปฏิบัติ จึงเป็นลักษณะของการดำเนินชีวิตที่ใสสะอาดหาหลักการดำเนินชีวิตหลักคตินิยมส่วนใหญ่ได้มาจากพุทธศาสนา และจากประสบการณ์ของผู้ที่ปรากฏออกมาในรูปปริศนาธรรม คติธรรม สุภาษิต คำพังเพย คติเล่า ตลอดจนสำนวนโวหารและคติชาวบ้าน เป็นต้น

วิธีการพิธีกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ดโดยอาศัยประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการตายแฝงไว้ซึ่งความเป็นปรัชญาการแห่งชีวิต และแห่งความรู้ ซึ่งชาวอีสานได้ประพฤติปฏิบัติมาจนปัจจุบัน แต่บางสิ่งบางอย่างก็มีการสูญหายไปจากชาวอีสานตั้งแต่อดีตนั้นการอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย ในการดำรงชีวิตของชาวอีสาน เป็นสังคมถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความสามัคคีช่วยเหลือเอื้ออาทร อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน ด้วยความสันติสุข พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมลึกเข้าไปมีอิทธิพลในจิตใจของชาวอีสาน จนเป็นแรงบันดาลใจให้ชาวอีสาน สร้างสรรค์ศิลปะและก่อให้เกิดวัฒนธรรมพื้นบ้าน จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้งเป็นส่วนสำคัญทำให้ชาวอีสานมีค่านิยมและอุปนิสัยเฉพาะตัว แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ของไทย หลักฐานทางด้านวัตถุที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนามีอยู่มากมาย เช่น ศิลปวัตถุโบราณทางศาสนา เป็นต้นนอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีส่วนให้เกิดวรรณกรรม ขึ้นในท้องถิ่นอีสานมากมาย ได้รับอิทธิพลรูปแบบมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

เมื่อวิเคราะห์การจัดงานศพของชาวพุทธในจังหวัดร้อยเอ็ดในมิติของปรัชญาจะสรุปได้ว่าในพิธีกรรมงานศพนั้นได้แฝงแนวคิดด้านพุทธปรัชญาไว้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะพุทธจริยศาสตร์ ทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต้น บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ ศีล 5 ธรรม 5 ทิศ 6 เป็นต้น พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ มรรค 8 สำหรับพุทธจริยศาสตร์นี้จะมีอยู่ทุกพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด เลยกี่ว่าได้ ส่วนที่เป็นญาณวิทยาในพุทธปรัชญา อันได้แก่ ความรู้และแหล่งความรู้ ที่พอจะสรุปได้ 3 ระดับดังนี้ 1. สุตตามยปัญญา 2. จินตามยปัญญา 3. ภาวนามยปัญญา ซึ่งจะเห็นได้ในพิธีกรรม

การจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น พิธีปิดหน้าปิตตาศพ พิธีการสวดยอดมุข เป็นต้น ส่วนที่เป็นอภิปรายในพุทธปรัชญา ในภาคอภิปราย คือสิ่งที่มียุ่จริง พุทธปรัชญามีทัศนะว่า สิ่งที่มีอยู่จริง เรียกว่า ปรมาตมธรรม มี 4 ประการ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และเป็นอนัตตา คือ มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา และยังร่วมไปถึงอริยสัจ 4 อันว่าด้วยความจริงอันประเสริฐ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อีกด้วย ส่วนที่เป็นอภิปรายในพุทธปรัชญา จะปรากฏให้เห็นชัดในพิธีกรรมการสวดศพในทุกขั้นตอน เช่น พิธีการสวดมาติกา การสวดพระอภิธรรม และการสวดยอดมุข และยังร่วมไปถึงพิธีปลงสังเวชศพทั้งพิธีกรรมการล้างหน้า พิธีกรรมการล้างดอกไม้จันทร์ พิธีกรรมการเผาศพ อันทำให้เกิดการเห็นอริยสัจ 4 และกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และ เป็นอนัตตา และยังชัดเจนมากไปกว่านั้นคือทุกขั้นตอนล้วนประกอบด้วยหลัก “อริยสัจ 4” โดยการนำไปสู่ความรู้ความเห็นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง คือความจริงอันประเสริฐในทางพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาในการจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นจึงนำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่อการอภิปรายผล ดังนี้

1. การจัดพิธีศพของชาวอีสานเป็นการทำตามประเพณีที่ได้ถือปฏิบัติกันมา เช่น การอาบน้ำศพ แต่งตัวให้ศพ และมัดตราสัง และนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีบังสุกุลแล้วจึงบรรจุศพ และจะตั้งศพไว้เพื่อบำเพ็ญกุศล จึงนำศพไปเผาและไม่นิยมอาบน้ำศพ และเผาศพที่ตายโหง ศพตายท้องกลม และศพทารก จะใช้วิธีการฝังดินซึ่งสอดคล้อง และซึ่งสอดคล้องกับ (พระอธิการสมบัติ ธมมานนโท (รักษากัณฑ์), 2555 : 68) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า ความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือ ต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี ไม่ให้ผิจาริตประเพณีที่โบราณได้เคยทำมา มีรูปแบบของพิธีกรรมการฝังศพซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น คือ เมื่อมีคนตายแบบไม่ปกติห้ามเผาเด็ดขาด ต้องฝังอย่างเดียว เพราะจะผิจาริตประเพณี (คะลา) จะทำให้ญาติผู้ตายและชาวบ้านเดือดร้อนจึงไม่นิยมเผา ถ้าตายนอกบ้านห้ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจุ่งศพไปป่าช้า การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้รอนจนกว่าจะถึงเข้าจึงนำไปฝัง และยังมีวิธีเสี่ยงทายไข่ เป็นการจัดพิธีกรรมที่ยังยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้คุณค่าความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่เราได้ทำตามประเพณีที่ปู่ย่าตายายได้เคยกระทำมา และเป็นการช่วยเหลือกันให้กำลังใจญาติผู้ตายและได้สืบทอดประเพณี วัฒนธรรมที่มีแต่โบราณไว้ไม่ให้สูญหายไป ส่วนทางด้านชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีกันและเข้าใจซึ่งกันและกันมีจุดประสงค์

เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวที และเป็นการแสดงออกถึงน้ำใจของญาติพี่น้องและคนในชุมชน ก่อให้เกิดสิ่งที่มีคุณค่าทางจริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีการบำเพ็ญบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ (พระครูกลัยานธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ), 2554 : 169)

ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาคตินิยมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร” พบว่า ประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต คตินิยมต่าง ๆ รวมถึงข้อปฏิบัติ เมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คตินิยม คือ การมีสติไม่หลงตาย ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เห็นสังขารในขั้น 5 ประเพณีการปฏิบัติต่อศพได้คตินิยม คือ ความกตัญญูต่เวทีความเคารพนับถือ หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ประเพณีการสวดศพได้คตินิยมคือการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายจะทำให้ผู้ตาย ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป

2. การจัดงานศพของชาวพุทธจังหวัดร้อยเอ็ดได้ยึดคติความเชื่อตามประเพณีภาคอีสาน ไม่นิยม อาบน้ำ และเผาศพที่ตายโหง ตายท้องกลม จะใช้วิธีฝังดิน ส่วนการเก็บศพนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของญาติผู้ตาย แต่ไม่เกิน 3 วัน เพราะไม่มียานติดกันเอาไว้เพียงบูชา ยาสูบปูรองพื้นโลง ปัจจุบันจะเก็บศพด้วยโลงเย็น จึงเก็บไว้นานเพื่อรอญาติที่อยู่ไกลได้มาร่วมงานศพ ซึ่งสอดคล้องกับ(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2545 : 27-33) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ สรุปได้ว่า วิสัยของ พุทธศาสนิกชนแม้จะประสพภัยสิ่งที่เป็นอาวมณอันไม่น่าพึงใจ มีเหตุการณ์อันทำให้เกิดความทุกข์ ความโศกเศร้า เช่น ความตายของคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด ก็ใช้เหตุการณ์ที่โศกเศร้านี้ทำสิ่งที่ เป็นกุศลด้วยปัญญาซึ่งจะก่อคุณประโยชน์ยิ่งขึ้นให้ทั้งแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น เป็นต้น และซึ่งสอดคล้องกับ (พระครูธรรม อธิปัญญา (ศิลาศิลป์), 2555 : 85) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของ ชาวพุทธตำบลคูคำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม” พบว่า คุณค่าการจัดพิธีศพของชาวพุทธด้านหลักพุทธธรรม ทางพระพุทธศาสนาทำให้เข้าใจถึงหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และได้เข้าใจในสังขารมนุษย์ว่าเป็นของไม่เที่ยง ด้านจิตเจ้านั้นทำให้ตระหนักโดยการตอบแทนการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน เช่น บุตรและธิดาต้องทำหน้าที่ของตน คือ ตอบแทนพระคุณของบิดามารดา เพราะท่านให้ความอุปการะต่อ บุตรและธิดามาก่อน พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ในทศทั้ง 6 กล่าวคือ บุตรและธิดาต้องทำหน้าที่และ มีความกตัญญูต่เวทีต่อบิดามารดา คุณค่าและประโยชน์อีกอย่างหนึ่งทำให้เห็นสังขาร คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา เมื่อเห็นสังขารนี้แล้วก็จะไม่ตั้งตนอยู่ในความประมาท ทำให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติ เพิ่มมากขึ้น

3. แนวคิดปรัชญามีดังนี้ 1) พุทธอภิปรัชญา มีจะปรากฏในบทสวดมตติกา อภิปรัชญา ซึ่งเป็นการสาธยาย ถึงจิต เจตสิก รูป นิพพาน 2) พุทธญาณวิทยา เกิดจากการนำเอาสิ่งที่ได้จากการฟังเทศน์แล้วนำไปพิจารณา จนเกิดเป็นองค์ความรู้ และพิจารณาคติธรรมที่ได้นั้นอย่างต่อเนื่อง 3) พุทธจริยศาสตร์ ได้แก่ ศีล คนไป ร่วมงานศพจะได้รับศีลเพื่อสำรวมกายวาจา กุศลกรรมบถ 10 เป็นการสำรวมกาย วาจาใจ และการพัฒนา

ปัญญาด้วยการนำเอาคตินิยมที่ได้จากเข้าร่วมงานศพไปใช้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งสอดคล้องกับ (พระยงค์ยุทธ เทวธมโม (จันทะอ่อน), 2555 : 203) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปริศนาปรัชญาธรรมในพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธ ตำบลบ้านฝาง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า พิธีกรรมการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต คตินิยม ปรัชญาธรรม และปรัชญาชีวิตตามรูปแบบของพุทธปรัชญาเถรวาททำให้เกิดข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายจะได้คตินิยม และปริศนาปรัชญาธรรม คือ การมีสติไม่หลงตาย ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เห็นสังขารในขั้น 5 พิธีกรรม การปฏิบัติต่อศพได้คตินิยม และปริศนาปรัชญาธรรม คือ ความกตัญญูตเวทีความเคารพนับถือหลักไตรลักษณ์หรือหลักสามัญลักษณ์ คือ กฎธรรมดาหรือข้อกำหนดที่แน่นอนของสังขารทั้งปวง นั่นคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิธีกรรมการสวดศพได้คตินิยม และปริศนาปรัชญาธรรม คือ การเกิดขึ้นของสิ่งทั้งปวงต้องอาศัยเหตุและปัจจัย ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นแต่เพียงธาตุ และพิธีกรรมการเก็บอัฐิการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ให้คตินิยม และปริศนาปรัชญาธรรม คือ ทุกสิ่งล้วนไม่จีรังยั่งยืนต้องมีการเปลี่ยนแปลงสภาพอยู่เสมอสุดท้ายก็เหลือแต่เพียงธาตุ และเถ้าธุลี ด้านความกตัญญูตเวที ความสำนึกในบุญคุณต่อกัน และการเกิดใหม่ในโลกหน้า ด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลคุณงามความดีที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายนั่นจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป และซึ่งสอดคล้องกับ (อดิสร เพ็ญเกษ, 2543 : 150) ได้ทำวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏในผญาอีสาน” พบว่า คนอีสานมีความเชื่อเป็นพันธะจริยธรรม อันได้แก่เรื่องความกลัวในเรื่อง ผลกรรม คือ บุญบาป จึงเป็นเหตุที่ต้องเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อช่วยให้ผู้กระทำรอดพ้นจากผลร้ายของบาป และพยายามทำความดี คือ บุญกุศลเพื่อจะได้รับผลนั้นหลังธรรมที่ปรากฏอยู่ในผญาที่อิทธิพลทางคำสอนมาจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญแม้ว่าจะมีบางอย่างที่ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมแต่เป็นการประยุกต์ประสมประสานให้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวิเคราะห์คตินิยมเชื่อการจัดการพิธีศพที่มีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจชุมชน
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบจุดมุ่งหมายของการจัดงานศพของศาสนาคริสต์ อิสลาม ฮินดู
3. ควรศึกษาเกี่ยวกับวิธีการจัดงานศพกับการเปลี่ยนแปลงทางวิถีวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

ความตายเป็นภัยคุกคามสิ่งที่มีชีวิตโดยเฉพาะชีวิตมนุษย์ มนุษย์มีความหวาดกลัวต่อความตาย แม้จะรู้ว่าป้นปลายของการมีชีวิตนั้นคือความตายก็ตาม แต่เมื่อภัยคือความตายมาถึงก็มีความหวาดกลัว

มนุษย์บางคนแม้จะได้รับการฝึกจิตให้มองเห็นความตายนั่นเป็นเรื่องธรรมดาที่การมีชีวิตจะต้องสิ้นสุดลงที่ความตาย แต่เมื่อความตายมาเยือนก็อดที่หวาดหวั่นใจไม่ได้เหตุดังกล่าวนี้นี้เพราะมนุษย์ไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับความตาย แต่มนุษย์มีประสบการณ์เกี่ยวกับการเจ็บป่วย เพราะเมื่อเราเจ็บป่วยเราก็จะรักษาแล้วก็หายเราจึงไม่กลัวต่อการเจ็บป่วย แต่ความตายนั่นมนุษย์ไม่มีประสบการณ์ในการเข้าถึงจึงเกิดความหวาดกลัวต่อความตาย และหวาดกลัวต่อเบื้องหลังแห่งความตายว่าจะมีผลอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- จรัส ลีกา และคณะ. (2563). การวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 7(2), 133-149.
- พระครูกลยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาณ). (2554). การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพกรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระฐตรัฐ อธิบุญโญ (ศิลาศิลป์). (2555). การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระยงค์ยุทธ เทวธมโม (จันทะอ่อน). (2555). การศึกษาวิเคราะห์ปริศนาปรัชญาธรรมในพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธ ตำบลบ้านฝาง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการสมบัติ ธมมานนโท (รักษากักดี). (2555). การศึกษาความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐียร โกเศศ. (2551). *ประเพณีเนื่องในการตาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- อดิศร เพียงเกษ. (2543). *หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏในบุญอีสาน*. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.